

Olympiske erindringssteder

Af Gertrud Pfister

De Olympiske Lege har i løbet af 100 år udviklet sig fra en sportsbegivenhed, der næppe blev bemærket, til en begivenhed, som (næsten) hele verden deltager aktivt eller receptivt i. Hvordan kan man forklare denne succes for De Olympiske Lege? Hvad adskiller legene fra andre sportsbegivenheder? Efter min overbevisning kan man nærme sig en forklaring på De Olympiske Leges opsving ved hjælp af de tilgange, der ses i teorier om kollektiv symbolik, om kollektiv hukommelse samt om konstruktionen af erindringssteder.

Siden offentliggørelsen af Pierre Noras monumentale syvbindsværk om *Les Lieux de Mémoire* har man jorden rundt med voksende entusiasme forsket i erindringssteder.¹ Vi befinder os imidlertid også i en historisk periode, hvor erindringer, bl.a. i form af monumenter eller mindesteder, debatteres heftigt, ikke kun i historievidenskaben, men også i offentligheden. Debatter om erindringssteder og deres samfundsmæssige betydning oplever for tiden en højkonjunktur, frem for alt inden for den »public history«, der er udbredt i USA. Public history beskæftiger sig med den produktion af viden om fortiden, der retter sig mod den brede offentlighed, og med de steder, hvor denne viden bliver produceret og iscenesat, dvs. med museer, fester, mindehøjtideligheder, m.a.o. med den kollektive hukommelse. Sportsarrangementer, frem for alt De Olympiske Lege, er et fremra-

gende eksempel på erindringsarbejde og erindringssteder, for de er fast forankret i de moderne industrisamfunds kollektive hukommelse, og de bliver og blev fra begyndelsen af konstrueret og iscenesat som erindringssteder.

Erindringssteder, kollektive symboler og national identitet – teoretiske overvejelser

Hvad er erindringssteder?

Undersøgelsen af erindringskultur betjener sig af forskellige forskningsstrenge og -strategier. Udgangspunktet for mit bidrag er en hypotese, der går tilbage til den franske sociolog Maurice Halbwachs, nemlig at »historiske tydnings- og iagttagelsesmønstre finder sted som følge af et dobbelt samspil: for det første mellem den personlige hukommelse og den fælles 'kollektive' erindring, for det andet mellem iagttagelsen af fortiden og forventningen om fremtiden«.²

Hukommelse skal i den forbindelse ikke kun forstås som hjernens lagringsfunktion, men som »iagttagelsessyntese og kommunikationsproces som konstruktionsarbejde og medial repræsentation«.³ I kommunikative processer rekonstruerer samfund deres fortid, og de optager de begivenheder i deres kollektive hukommelse, som de har

brug for i den givne situation. Erindring vil i dette perspektiv sige »den aktuelle betydningsproduktion i sammenhæng med aktuelt iagttagede og fornemmede handlingsnødvendigheder«. ⁴ Den overindividuelle erindring og den kollektive hukommelse opstår – til dels bliver den også bevidst og intentionelt produceret – gennem historie(r) og myter, ritualer og symboler, mindesmærker og mindehøjtideligheder, påberåbelsen af exceptionelle personligheder og vigtige begivenheder. De kollektive erindringer koncentrerer sig imidlertid på ingen måde kun om højkulturelle produkter, de er også forankret i hverdagskulturen, i det trivielle såvel som i det ophøjede. Fodbold spiller fx en mindst lige så vigtig rolle som H.C. Andersen i danskernes kulturelle hukommelse, og havenisser kan – hvad angår deres identitetsskabende virkning – have en lige så stor betydning som kongehuset, Povl Elvstrøm eller Ebbe Rhode.

For Pierre Nora er alle immaterielle, materielle og ideelle »ankerpladser for erindringen« steder, som han for Frankrigs vedkommende søger at gøre status over i sit stort anlagte projekt om franskmændenes kollektive hukommelse. Et erindringssted er for ham noget, der skriver sig ind i den kollektive hukommelse, som han, i stil med den antikke tradition for retorisk mnemoteknik, forestiller sig som rumlig ordning. Nora »foretrækker en rumlig orienteret ordning frem for en tidsligt orienteret, det være sig som inventar, status eller topologi«. ⁵

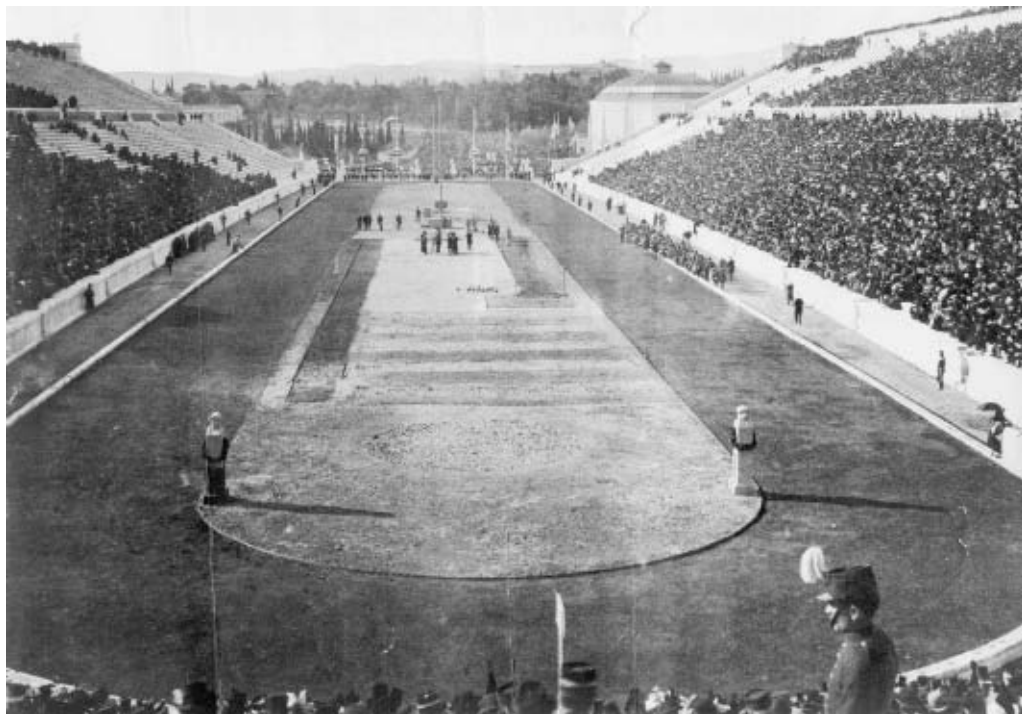
Erindringssteder er altså virkelige eller imaginære »steder«, »genkendelsesmærker« for et land og et samfund, som dets medlemmers typiske associationer og frem for alt følelser knytter sig til. Nora gør i denne forbindelse opmærksom på, at det ikke kun kommer an på undersøgelseste-

maerne, men frem for alt også på problemstillingen og måden den efterforskes på. Som eksempel peger han på Tour de France. Kortlægningen af cykelløbets historie kan i traditionel sportshistorie fokusere på dets opståen som rundtur i Frankrig, på heltene, tragedierne og præstationerne. Man kan imidlertid også spørge, hvordan »denne populære arbejdshest åbnede en mulighed for folket for at lære Frankrig at kende i sin helhed« og for at identificere sig med »la grande nation«. ⁶

Nation, emotion og erindring

National identitet, nationalisme og udviklingen af nationalstaten står for tiden i centrum for såvel den offentlige interesse som den historiske diskurs. Dette sker ikke mindst, fordi dels sovjetimperiets opløsning og den deraf følgende opflammende nationalisme, dels de tiltagende globaliseringsprocesser stiller de gamle spørgsmål på ny og fordrer nye svar. ⁷ I sport er nationalisme og internationalisme uløseligt forbundet, og sport har altid spillet en vigtig rolle i konstruktionen af national identitet og vækkelsen af nationale følelser. ⁸ I øjeblikket rejser spørgsmålet sig, hvordan sporten i lyset af globaliseringen af medier og markeder samt atleternes migration kan opretholde sin betydning som fokus for identificeringsprocesser og repræsentationsfunktioner.

Mens historievidenskaben tidligere behandlede dannelsen af nationer ud fra et politisk og samfundsmæssigt perspektiv, retter forskningens blik sig nu mod spørgsmålet om, hvordan national bevidsthed bliver formet kulturelt. Hvis nationer er kulturelle konstruktioner, er national identitet heller ikke noget man har »fra naturens side«, men noget, der permanent produceres og iscenesættes. I forbindelse hermed ud-

OL-stadion i Athen under legene i 1896 (IOC/Olympic Museum Collections).

vikler samfund en »kulturel hukommelse«, som fremmer gruppedannelse og -tilhørsforhold, fordi den »muliggør den personlige hukommelses emotionelle forbindelse med samfundets overindividuelle erindring«. ⁹ *Nation og emotion*, som titlen på en antologi lyder, er på uløselig vis forbundet med hinanden. Nationalfølelse baserer sig på en diffus blanding af »kognitive og emotionelle, kollektive og individuelle elementer.« ¹⁰ De associationer og emotioner, der vækkes gennem fester, ritualer og myter, men også gennem sportsbegivenheder, er imidlertid samtidig altid afhængig af utallige faktorer, bl.a. individets sociale herkomst, alder og køn.

Kollektiv hukommelse eller med andre ord de erindringer, som medlemmerne af en gruppe eller et samfund deler med hin-

anden, er det medium, som binder individer til et fællesskab. Begrebet »imagined communities«, der er præget af Anderson (1987), udtrykker denne form for indre sammenhold i kraft af fælles erindringer, forestillinger og visioner. Også nationer er »imagined communities«, og den kollektive hukommelse har stor betydning for deres opståen og udvikling. Således har grupper og nationer frembragt et stort netværk af de materielle og ideelle erindringssteder, hvor nationens eller store dele af nationens fælles erindringer manifesterer sig som symbolsk konstruktion. ¹¹ Assmann beskriver denne sammenhæng mellem hukommelse og nation på følgende måde: »Denne hukommelses funktion består i at befæste og fastholde identitetsrelevante hukommelsesindhold igennem tider med kriser og

historisk forandring.«¹² I halls of fame og festoptog bliver det særligt tydeligt, hvordan historie bliver kondenseret og inkorporeret, og hvordan tidslige og rumlige afstande forsvinder til fordel for iscenesættelsen af et (nationalt) budskab, i hvilket fortid, nutid og fremtid er forenet. Ifølge Assmann bliver tiden »i historiens billedsal til rum, eller snarere til hukommelsesrum, i hvilke hukommelse konstrueres, repræsenteres og indøves i et totaliserende perspektiv«.¹³

Særligt godt lader konstruktioner af etnisk identitet hos immigranter sig dechiffrere, fx hos tyskerne i USA, som trods forskellige religioner, politisk orientering og tilværelsessammenhæng gennem kollektive erindringer og iscenesættelse udvikler en imaginær »German-American Ethnicity«.¹⁴ Fremkomsten af en samhørighedsfølelse – også mellem mennesker, der aldrig har set hinanden, og som aldrig vil komme til at agere konkret med hinanden – behandles ikke kun i Noras overvejelser som erindringssteder, men tematiseres også i forskellige andre teoretiske koncepter, fx i den engelske historiker Hobsbawms ide om »invention of tradition«.¹⁵

Erindringssteder er ikke blot forskellige fra region til region, men også fra historiske epoke til historisk epoke. Hver nation har overregionale og vedvarende erindringssteder, men hver historisk epoke udvikler en egen erindringskultur, definerer betydninger på ny, lader erindringer forsvinde – ofte i ordets bogstavelige betydning, som da slottet i Berlin blev sprængt – og opfinder eller opdager nye erindringssteder. Mange mindesteder forandrer deres betydning, de består af mange lag og/eller er ambivalente. Hardtwig taler sågar om en erindringspolitisk promiskuitet.¹⁶

Hvordan erindringssteder skabes – konstruktionen af erindring

I konstruktionen af erindring, national identitet og nationaldannelse og i udbredelsen af den kollektive symbolik, der er forbundet dermed, deltager forskellige grupper i samfundet, bl.a. historikere. De symboler, der er fælles for en gruppe eller et samfund, strukturerer – fortrinsvis i binære skemaer – tanke- og tydningsmønstre, de konstruerer virkelighed og udlægger verden ved hjælp af fælles konnotationer og fortolkninger.¹⁷ Kultur kan derfor forstås som et system af kollektive symboler og betydningsstrukturer.

Historikere producerer, bevidst og ubevidst, erindringssteder, idet de skriver myter og historie(r), som tildeler de historiske begivenheder en teleologisk betydning, der er tilpasset deres egen nation.¹⁸ Nationalmyter er imidlertid på ingen måde kun propaganda, dvs. en bevidst manipulation 'fra oven'. »For som alle elementer i den symbolske betydningsverden må også de forskellige fremtrædelsesformer af nationens 'kulturelle hukommelse' betragtes som en samfundsmæssig konstruktionsproces, der er forskellig alt efter tid og omstændigheder, og som et flertal af sociale grupper deltager i«, i øvrigt også recipienterne.¹⁹ Disse myter og historier, som et samfund grundlægger og legitimerer i fællesskab, opnår derigennem en ny form for virkelighed og virksomhed.

Præsentation og iscenesættelse af nationale myter, erindringssteder i Pierre Noras terminologi, indtræder fortrinsvis i riter, ritualer og ceremonier, der, som allerede nævnt, tjener til at frembringe den emotionelle berørthed og det emotionelle tilhørsforhold og til at »lade nationen opstå som konkret fællesskab«.²⁰ I denne forbindelse

gælder der bestemte regler: Således må nationale myter »inkarneres« i personer og/eller begivenheder for at initiere identificeringsprocesser, og de må fremvise aktuelle referencer og positivt ladede budskaber og være forbundet med emotionelt tiltalende værdier.

De Olympiske Lege og konstruktion af erindringssteder

Sport, rekorder, atleter, konkurrencer og sportsbegivenheder spiller en vigtig rolle i nationernes kollektive hukommelse. For det første leverer de materialet til erindringssteder, og for det andet indstifter de ved deres iscenesættelse kollektive symboler og erindringer. Dette gælder i særlig grad for de olympiske lege med deres fest- og showkarakter, ceremonier og ritualer af MacAloon kaldet »Theory of Spectacle«. ²¹ Det er derfor oplagt at analysere iscenesættelsen af legene ved hjælp af de teoretiske overvejelser om »erindringssteder« for derigennem at fortolke den olympiske historie fra et nyt perspektiv. Således kan bl.a. ritualerne og ceremonierne, frem for alt åbnings- og afslutningsfestlighederne, men også bygningsværkerne, musikken, konkurrencerne og atleterne vise sig nyttige m.h.p. arbejdet med erindringen. Jeg vil i dette bidrag koncentrere mig om to eksempler, nemlig om De Olympiske Lege i 1896 som helhed og om das Reichssportfeld, det sted i Berlin, hvor legene i 1936 fandt sted. I den forbindelse vil jeg ikke fremlægge nye kilder eller hidtil ukendte fakta, men derimod støtte mig til den allerede kendte sekundærlitteratur.

1896 – Legene som erindringssted

Forhistorien

Erindringen om antikken fik i det 19. århundrede en højkonjunktur. Den inkarnerede sig fx i neoklassicistiske bygningsværker og var desuden forankret i uddannelsessystemet.

Det 19. århundrede var imidlertid også den periode, hvor konstruktionen af erindringssteder fra mindesmærker til helteposers som følge af nationaldannelser og voksende nationalisme greb om sig som en feber. Filhellenerskab og »erindringsarbejde« er i den forbindelse tæt forbundne, og brugen af De Olympiske Lege og deres gennemførelse som »erindringsevent« lå på en vis måde i luften.

Kendskabet til de olympiske lege var aldrig gået helt tabt, og fra udgangen af det 18. århundrede tjente navnet som synonym for sportslige konkurrencer. Rühl (1997) identificerede cirka et dusin »olympiske lege« uden for Grækenland, fra Olympic Games i Cotswolds, der blev organiseret af Robert Dover, over Drehbergs olympiske lege i nærheden af Dessau, Ramlösa Olympic Games i Sverige og dr. William Penny Brookes' Olympian Games i Much Wenlock. ²²

Også i Grækenland var der fra slutningen af det 18. århundrede planer om en genoplivning af De Olympiske Lege. Således foreslog digteren Panayotis Soutsos fra 1833 og frem gentagne gange, at man skulle gennemføre lege hvert fjerde år på Uafhængighedsdagen (25. marts) til minde om befrielseskrigene. Det lykkedes ham til sidst at vinde en af Europas rigeste mænd for tanken, den græske filantrop Evangelist Zappas, der var bosat i Rumænien. Zappas finansierede de nationale olympiske lege,

som med uregelmæssige mellemrum blev gennemført i Athen fra 1859. Brookes og organisatorerne af »Zappas-legene« var i kontakt med hinanden, og allerede i 1881 dukkede tanken om internationale olympiske lege op.²³

Erindringen om Olympia og ideen om De Olympiske Lege oplevede et stort op-sving på grund af de udgravninger af stedet, der fra 1875 til 1881 blev gennemført af tyske arkæologer.

Jeg kan ikke her gå i enkeltheder med historien og historierne, som slyngede sig om de første moderne Olympiske Leges opståen. Jeg vil imidlertid gøre opmærksom på, at De Olympiske Lege må ses integreret i tidens moderniserings- og internationaliseringsprocesser. Tanken om internationalt samarbejde, men også om international konkurrence viste sig fx ved Verdensudstillingerne, der blev gennemført fra midten af århundredet. De Olympiske Lege ville heller ikke være tænkelige uden udviklingen af teknik og det dermed forbundne kommunikations- og transportvæsen. Da erindringssteder desuden altid står i relation til nutidige behov, bør De Olympiske Lege fortolkes i den kontekst, som den politiske udvikling i de lande, hvor de blev gennemført, udgør. Dette vil jeg eksemplificere med de to olympiske lege, jeg har udvalgt.

De Olympiske Lege ville være utænkkelige uden den udvikling, fascination og udbredelse af moderne sport, der trods modstand fra gymnastikbevægelsen voksede frem fra slutningen af det 19. århundrede. Logikken i sport, konkurrence, det at overgå hinanden og sætte rekorder fører uvægerligt til internationale konkurrencer. Hvordan skulle man ellers kunne sætte en verdensrekord?²⁴

Sport efter anglo-amerikansk mønster og den opdragelsesfunktion, man forestil-

lede sig, at den havde, fascinerede også Pierre de Coubertin, der godt nok ikke opfandt de moderne Olympiske Lege, men som utvivlsomt var initiativtager til, hjertet og sjælen bag og den utrættelige »skaber« af dem. Hans bevægegrunde og strategier kan jeg dog ikke komme ind på her.²⁵ Optakt til den olympiske bevægelse udgjorde den Congrès International Athlétique, som Coubertin indkaldte til Paris i 1894. I første omgang var den, fordi den olympiske ide mødte ringe interesse, blevet betegnet som en kongres om det aktuelle amatørspørgsmål.²⁶ Ved et tilfælde nåede indbydelsen Dimitrios Vikelas, som ifølge Andreas Morbach var en patriotisk litterat, kosmopolit og formuende købmand, som i foredrag og taler til stadighed hylkede Grækenlands berømmelige fortid og udtrykte håb om en glørværdig fremtid for landet.²⁷

Grækenland var i det 14. århundrede blevet indlemmet i Det Osmanniske Rige. I 1821 kom det til opstand og befrielseskrig, der blev støttet af filhellenerne og af nogle europæiske stater, der forventede sig meget af en svækkelse af osmannerne. I 1833 blev Grækenland et monarki, og fra 1863 regerede en dansk prins som Georg d. I. Med oprettelsen af en selvstændig stat var »Grækenlandsspørgsmålet« imidlertid ikke uddødt, da store græske områder, frem for alt Kreta, stadig var under tyrkisk herredømme. Grækernes drøm, deres »store ide«, sigtede mod et Storgrækenland. Ganske vist stod det ikke for godt til med landet; den græske økonomi var forsømt, og i 90'erne måtte man sågar erklære landet bankerot. Facit: Grækenland var et fattigt land med omkring to millioner indbyggere, tilbagestående og i vid udstrækning isoleret. Alligevel, eller bedre: netop derfor var grækerne på jagt efter traditioner. Den klassiske antik gjaldt som orientering for

uddannelse, kunst og videnskab og som national arv: »Awareness of the classical heritage served not only the practical objective of strengthening national identity but also to revitalize and harden them«. ²⁸

Også Vikelas hørte til patrioterne som ville »hjælpe Grækenland til at genvinde gammel berømmelse og opnå ny herlighed«. ²⁹ Hele sit liv arbejdede han for sit hjemlands kulturelle, økonomiske og politiske fremskridt. Som mange uddannede grækere i samtiden var han overbevist om, at nutidens kriser ville kunne overvindes gennem bevidstheden om fortiden. ³⁰ Sport interesserede Vikelas sig kun perifert for. Som sine senere græske kampfæller erkendte han imidlertid hurtigt muligheden for at vise vejen for Grækenland – udadtil og indadtil – ved at gennemføre Olympiske Lege.

Ved hjælp af erindringsstedet Olympia ville han altså hente Grækenland ud af dets isolation og, ikke mindst, hæve Grækenlands internationale anseelse gennem en forbedring af infrastrukturen og et image, der både forpligtede sig på antik og modernitet. Desuden skulle legene også være en appel til grækerne om at huske fortiden, holde traditionelle værdier i hævd og selvbevidst skabe deres fremtid. Efter at deltagerne ved kongressen i Paris havde besluttet at gennemføre Olympiske Lege, foreslog Vikelas, at begivenheden skulle finde sted i Grækenland. Ifølge Vikelas havde »the whole civilized world one common grandmother in Ancient Greece, but we have her as mother ... here is the source of my request that the restored Olympic Games be inaugurated on our Greek soil ...«. ³¹ Hans forslag blev enstemmigt vedtaget af kongresdeltagerne, og Vikelas blev valgt til den første præsident for IOC, der blev dannet på kongressen.

I Grækenland fandt planen om at gen-

Spiridon Louis, vinder af Maraton i 1896 (IOC/Olympic Museum Collections).

nemføre De Olympiske Lege i Athen vigtige fortalere, men også stærke modstandere. Olympia-ambitionen blev understøttet af den fra Danmark stammende kongelige familie, frem for alt af Georg I og kronprins Konstantin. De anså sporten for et tegn på modernitet, men håbede også på en legitimitet gennem bekendelsen til det antikke. Legene tilbød sig som en fremragende arena for offentlig præsentation, hvorved på en gang internationalitet og forbundetheden med det græske folk – gennem tilegnelsen af den antikke arv – kunne demonstreres. Konstantin havde allerede i 1890 talt for gennemførelsen af nationale Olympiske Lege, og han blev senere præsident for organisationskomiteen. ³²

Hos den græske ministerpræsident Charilaos Trikoupis stødte de olympiske planer

derimod på en skarp afvisning, især af økonomiske grunde. Ligesom den kommission, der var ansvarlig for Zappas-legene, var han af den overbevisning, at betingelserne i Grækenland, hvor det moderne endnu ikke var slået igennem, og hvor sporten endnu ikke havde trådt sine barnesko, ikke tillod organiseringen af en international sportsbegivenhed. Derimod var hans politiske modstander, Theodoros Delgiannis, åben over for Coubertins ide, ikke mindst fordi den var populær hos den græske befolkning. Efter at Trikoupis havde trukket sig tilbage, var vejen fri for De Olympiske Lege, men finansiell understøttelse kunne den græske stat ikke yde.³³

I Grækenland var den kollektive erindring om Olympia ubrudt, hvorfor den olympiske ide havde stor gennemslagskraft blandt grækerne. Begejstringen for de olympiske planer og grækernes identificering med Olympia var så omfattende, at det lykkedes at opdrive tilstrækkelige bidrag, til at man kunne finansiere legene. En rig købmand, Georgios Averoff, betalte for byggeriet af Olympia-stadion. Selvom der af forskellige grunde kun kom relativt få udenlandske atleter til Athen, og selvom der i mange henseender måtte improviseres, var De Olympiske Lege, i det mindste fra grækernes perspektiv, en overvældende succes og blev et »Gesamtkunstwerk«, som hele byen deltog i.³⁴

Erindringsarbejde

I første omgang blev legene som helhed »solgt« som en gentagelse og genoplivning af det antikke; de henviste til en heroisk tids tradition, da Grækenland var verdens navle, de var et løfte om en vej ud af den triste nutid, og de gav en opskrift for fremtiden. Ifølge Coubertin skulle legene være »both a pilgrimage to the past and a gestu-

re of faith to the future« og således bidrage til »Greek resurrection«. ³⁵ Værtstbyen Athen, der var en vigtig knude i netværket af kollektive symboler, gav den olympiske bevægelse betydning og legitimitet. At legene i Athen ikke havde meget tilfælles med de antikke lege, hvilket Coubertin selv bekendte offentligt, spillede i den forbindelse ingen rolle. ³⁶ Ikke kun legene som helhed med også talrige symboler og ritualer bidrog til forestillingen om en genoplivning af antikken.

Et erindringssted i ordets sandeste forstand, et monument for græsk storhed, er *Stadion* i Athen, som er bygget som en efterligning af det Panathenske Stadion, og som så at sige bygger bro mellem antikken og nutiden. ³⁷ En direkte og materiel forbindelse til antikken udgjorde to Hermes-statuer, der stammede fra det Panathenske Stadion, og som dér tjente som vendepunkter. ³⁸

En særlig symbolsk betydning havde tidspunktet for legenes afholdelse. Selvom marts på mange måder var uhensigtsmæssig for afholdelsen af legene, blev påske-mandag, den 25. marts (efter ny tidsregning den 6. april) fastlagt som officielt åbningstidspunkt, dvs. en dag hvor også en af de vigtigste religiøse fester og årsdagen for Grækenlands uafhængighed blev fejret. Ifølge MacAloon forenede dette tidspunkt »the same dominant topics and festive emotions cross-cut and united all three public celebrations« og førte således til en »extraordinary density of symbolic energies«, som signalerede politisk, religiøs og kulturel fornyelse af Grækenland. ³⁹

Åbningsceremonien var som alle olympiske ritualer og ceremonier i 1896 en premiere. Den vækkede kollektive erindringer og indeholdt talrige politiske budskaber. Således opfordrede kronprinsen som præsident for organisationskomiteen kongen

til at åbne legene og ytrede i den forbindelse håb om, at legene måtte bidrage til at forme en ny generation af grækere, der var deres aner værdige.⁴⁰ Kongen åbnede derpå legene og tilføjede den også i dag obligatoriske sætning: Nationen leve. Det græske folk leve.

Schlüssel (2001) stødte i sin undersøgelse af de musikstykker, der blev indsat ved De Olympiske Lege, på talrige erindringssteder, der frem for alt var rettet mod følelserne. I 1896 stod to musikstykker i centrum: den græske nationalmelodi (Kongehymnen) og den Olympiske Hymne. De repræsenterer legenes nationale og internationale karakter. Nationalhymnen blev spillet, hver gang kongen viste sig – og det var ret ofte; den er en lovsang til den græske frihedsvilje. Den Olympiske Hymne er en bøn til antikkens udødelige ånd: om at den må vende tilbage, forædle legene og styrke grækernes hjerter.⁴¹

For grækerne var *maratonløbet* pga. af dets symbolske betydning den vigtigste sportskonkurrence.⁴² Maratonløbet var en ny disciplin, opfundet og tilpasset de første moderne olympiske lege. Her kan man gribe erindringskonstruktøerne på fersk gerning, og her gør den dobbelte imagination sagen særligt interessant. Ideen om maratonløbet stammer fra den franske sprogvidenskabsmand Michel Bréal, som ved Pariskongressens afslutningsarrangement i 1894 udlovede et sølvbæger til vinderen af løbet.⁴³ Løbet skulle gennemføres til minde om en heltedåd, udført af en græsk soldat ved navn Pheidippides. I 490 f. K. blev 100.000 persere, der var ankommet til Maraton, besejret af 9.000 athenske hoplitter. Ifølge Lukian blev en soldat ved navn Pheidippides sendt til Athen for at overbringe dette glædelige budskab. Med ordene: »Fryd jer, vi har sejret«, skal han være faldet død om i byen. I det 19. århundredes

militaristiske klima syntes maratonløberens dåd at bekræfte devisen om, at »den smukkeste død er døden for fædrelandet«. I den forbindelse generede det ikke fans af maratonløbet, hverken Michel Bréal, Coubertin eller grækerne, at historien om Pheidippides er opfundet af Lukian, der levede i det 3. århundrede e. K. Den nævnes ikke i en eneste anden kilde og er desuden højst usandsynlig. Hvorfor skulle det have været så vigtigt at berette om sejren? I øvrigt kunne de løbende kurerer på denne tid tilbagelægge strækninger, der var meget længere end 41 km. Ifølge Herodot blev en løber ved navn Philippides før slaget ved Maraton sendt fra Athen til Sparta for at bede om hjælp. Han løb 238 km på 24 timer.

Denne »invention of tradition«⁴⁴ skabte intet skår i grækernes begejstring for maratonløbet. Selv den græske konge appellerede til den kollektive erindring og indstiftede en bronzeskulptur af den døende løber, der skulle fungere som vandrepræmie.⁴⁵ Til maratonløbet i Athen knytter der sig mange historier. 12 ud af de 16 deltagende løbere var grækere, som i lang tid i forvejen havde trænet til denne begivenhed. Deres ve og vel blev formidlet til de 10.000 tilskuere på stadion af hesteryttere og cykelryttere. Først tog franskmændene Lermusieux teten, siden australieren Flack, vinderen på 800 m og 1500 m. Han faldt sammen efter 37 km og blev angiveligt genoplivet af en drink af æg og brandy.⁴⁶

Den overraskende vinder blev Spiridon Louis, selvom han undervejs havde styrket sig med et glas vin. Han aftjente netop på dette tidspunkt sin værnepligt som officersoppasser, og hans foresatte var blevet opmærksomme på ham pga. hans evner som hurtig budbringer.⁴⁷ Maratonløbet profiterede ikke kun af glorificeringen af en heroisk fortid, men også af fascinatio-

nen af tilsyneladende overmenneskelige præstationer, idet det, ligesom legenden om løberen fra Maratons død, syntes at overskride grænserne for menneskelig formåen. Spiridon Louis' sejr hensatte grækerne i en rus af begejstring. Den uniformerede konge vinkede vildt med sin hovedbeklædning, og de kongelige prinser bar vinderen på deres skuldre. Spiridon Louis var en værdig Olympia-vinder, som udtrykte sin nationalfølelse ved at bære fustanelle, den græske nationaldragt, ved alle officielle arrangementer inklusive sejrsceremonien. Maratonløbet var helt entydigt den konkurrence, der havde den største symbolværdi. Det formidlede »... the sense of ritual connection with

transcendent forces, divine or historical, had only here and there recurred since the opening ceremonies on Monday«. ⁴⁸ Uden sådanne magiske øjeblikke og kollektive symboler havde disse og senere Olympiske Leges succes ikke været mulig.

Fra et græsk perspektiv var den næstvigtigste konkurrence ved legene *diskoskast*. ⁴⁹ Den indgik som en del af femkampen i den græske antik, og Myrons diskoskaster var og er simpelthen symbolet på græsk agonistik. *Diskoskast* gjaldt som græsk sportsgren og var derfor med i konkurrenceprogrammet ved de af Zappas finansierede lege, men uden for Grækenland var denne disciplin ikke kendt. Den senere Olympia-vinder, amerikaneren Robert Garret, havde

Robert Garrett vandt diskos og kuglestød og blev nr. 2 i højde- og længdespring (IOC/Olympic Museum Collections).

hjemme – på baggrund af en beskrivelse i et leksikon – fået udfærdiget en flad, tung diskos, og han undrede sig såre over, at dette instrument ikke ville flyve. De græske diskoskastere forsøgte angiveligt, vejledt af deres træner, at kopiere det antikke forbillede. De imponerede med deres smukke holdning, hvor kroppen forblev nærmest statisk og kastet udførtes med armen.⁵⁰ Garret følte sig ikke bundet til »den græske stil«, han kastede uortodokst, ifølge en kilde sågar med drejninger om længdeaksen og i den olympiske konkurrence kastede han efter to fuldstændigt mislykkede forsøg til grækernes overraskelse længst. Diskoskast i græsk stil – uden drejning – var olympisk disciplin indtil 1908.⁵¹

De Olympiske Lege i Athen sluttede med at kongen overrakte priser, og ikke mindst gennem priserne – vinderen modtog en olivenkvist fra Olympia – skabte også denne sidste ceremoni en imaginær forbindelse til fortiden.

Legenes succes, frem for alt grækernes begejstring, men også de udenlandske gæsters anerkendelse og kongehusets dermed forbundne popularitet, foranledigede Georg d. I til i en kort tale ved et gæstebud den 31. marts at bekendtgøre, at Athen burde være den permanente værtsby for legene. I sidste ende havde Grækenland været »mother and wet-nurse of gymnastic games in antiquity«, og nu havde Athen overgået alle forventninger som værtsby.⁵² Dette forslag blev ganske vist støttet af pressen og hilst velkommen af befolkningen. Trods umiddelbar succes slog forsøget på at sætte Coubertin ud af spillet og få kontrollen over den olympiske bevægelse dog i sidste ende fejl.⁵³ I diskussionen af legenes politiske virkninger og deres iscenesættelse som erindringssted bør der, udover den prestigegevinst for kongehusets, som også Coubertin betonedede, samt den tiltagende pa-

triotisme, måske også peges på nationalisme.⁵⁴ I hvor stort omfang de patriotiske eller nationalistiske holdninger og emotioner havde betydning for optrapningen af konflikten med tyrkerne eller sågar for udbruddet af krigen mod tyrkerne, er det ikke muligt at diskutere her. MacAloon mente om legenes virkning: »From the very first, the Olympic Games have been a feast of storytelling, of the making and exchange of cultural imaginery. One cannot begin to judge the 'quality' and the effects of such images and stories unless in condensed, dramatic, and unselfconscious form, they are first exposed to public views. For hundreds of thousands of Greeks and a few hundred Euro-Americans, the Olympic Games served this purpose in 1896. Barely eighty years later, they would serve one third to one-half of the populace of the earth.«⁵⁵

1936 – Reichssportfeld⁵⁶ som erindringssted

De Olympiske Lege i 1936 var i mange henseender et »Gesamtkunstwerk«, som præsenterede kollektive symboler, appellerede til og konstruerede kollektive erindringer og således »indpakkede« sit centrale budskab, forherligelsen af nazistaten, på mangfoldige måder. Man kan i den forbindelse bl.a. henvise til det fakkelstafetløb, der blev gennemført for første gang i 1936, fra Olympia til Berlin, til åbningsceremoniens rumlige og tidsmæssige strukturering, musikken, det olympiske festspil, byen der var smykket med hagekorsfaner og de talrige opmarcher og begivenheder op til og i forbindelse med De Olympiske Lege. I dette bidrag kan jeg kun komme ind på Reichssportfeld og dens kollektive symbolik.⁵⁷

Anlæggets historie og symbolik

De Olympiske Lege i 1936 blev allerede i 1931 givet til Berlin. De skulle finde sted i det om- og udbyggede Grunewaldsstadion, der var blevet opført i den vestlige del af byen i terrænet omkring Grunewald i forbindelse med De Olympiske Lege i 1916.⁵⁸ Werner Mach, søn af Grunewaldsstadions arkitekt, fik det hverv at planlægge ombygningen. Efter nazisternes magtovertagelse syntes De Olympiske Leges fremtid i Tyskland i første omgang at være usikker, fordi De Olympiske Leges rekordorientering og internationalisme ikke syntes at passe ind i de nye magthaveres politiske koncept.⁵⁹ For at gennemføre legene talte imidlertid

IOC ankommer til »Maifeld« med Adolf Hitler I spidsen.

deres pr-effekt, som sportsfunktionærerne betonedede, og som også Hitler var overbevist om.⁶⁰ Han lovede allerede den 16. marts 1933 at støtte De Olympiske Lege, og i den følgende tid gjorde nationalsocialisterne alt for at forankre deres fortolkninger og budskaber i de olympiske lokaliteter, begivenheder og iscenesættelser. Stedet for arrangementet, Reichssportfeld, spillede i den forbindelse en særlig rolle, ikke mindst fordi rum fremprovokerer følelser, fastlægger adfærd og aktiviteter og har indflydelse på, hvordan man iagttager og fortolker. »Sammen med organisatoriske foranstaltninger ..., som inddeler og fastlægger begivenheden i tid, danner rumligt-arkitektoniske arrangementer det, som man kan kalde masseiscenesættelsens institutionelle dispositiv.«⁶¹ Nazisterne tilføjede derfor også arkitekturens symbolske og propagandistiske rolle stor betydning. Således hed det i *Der Völkische Beobachter*⁶²: »Vi vil skabe dokumenter af sten ud af vores verdensanskuelse og vores politiske vilje til storhed.«⁶³ I overensstemmelse hermed blev Reichssportfeld udstyret som et blivende monument for nationalsocialistisk storhed og herlighed. Fordi bygningsværkerne i funktionel henseende måtte opfylde den moderne elitesports krav, fordredes det, at man satsede på både selvfremsstilling og funktionalitet, både tradition og modernitet.⁶⁴

Hitler havde, efter at have inspiceret lokaliteterne i 1933, forkastet planen for en ombygning af Grunewaldsstadion og forordnet et nybyggeri, der var den tyske ånds storhed værdig.⁶⁵ Som »bygherre« greb Hitler, støttet af sine håndlangere i propagandaministeriet og sin yndlingsarkitekt Albert Speer, massivt ind i planlægningen for at gøre sportsanlægget til et mindesmærke og et talerør for nazismen.⁶⁶ Det er ikke af betydning for mit bidrag, hvem der

Luftskibet »Hindenburg« over »Reichsportfeld«. Hans Liska, 1936.

– bevidst eller ubevidst – var ansvarlig for de enkelte elementer i iscenesættelsen af De Olympiske Lege, hvordan og hvorfor, for det handler her ikke om konstruktørerne, men om erindringsstedernes kollektive symbolik. I den forbindelse garanterede rigspropagandaministeriet, men også tidens smag, at de enkelte elementer uden problemer indgik i en samlet iscenesættelse.⁶⁷ At der i nazismen herskede et »kompetencehierarki«, og at der ikke fandtes nogen monolitisk og lukket magtstruktur, er derfor ingen modsigelse af antagelsen af centrale grundbudskaber og kollektive erindringer, som blev båret af befolkningen og også accepteret uden for de nazistiske kredse. Også de udenlandske atleter og besøgende samt frem for alle Pierre de Coubertin, der ikke var til stede under OL, var begejstret for iscenesættelsen – og det er netop erindringssteders virkning, at de også ubevidst er virksomme og knytter an til ønsker og længsler.

Reichssportfeld i sin helhed fremstod i det antikke Grækenlands tradition. Det samlede bygningskompleks skulle nemlig ikke kun være sportsplads, men også kultsted og helligdom. Det orienterede sig mod det antikke, hvor stadion, templon (Langemarckhallen), theatron, friluftsteater, gymnasium (Rigsakademiet) og prytaneion (Den Tyske Sports Hus) hørte sammen.⁶⁸ Også forbindelsen mellem sporten og den skabende kunst, dvs. udsmykningen af anlægget med skulpturer, knyttede an til den antikke tradition.

Til Reichssportfeld, der i 1936 var det største sportsanlæg i verden, hørte også en indmarchsplads, »Den Olympiske Plads«, i øst, over hvilken der var adgang fra U- og S-banen, og en enorm indmarchsplads, Majpladsen, i vest, for enden af hvilken Langemarckhallen og klokketårnet lå. I den monumentalarkitektur, som Albert

Speer planlagde for den tyske hovedstad, spillede Reichssportfeld en vigtig rolle som den ene ende af øst-vest-aksen. Symbolsk rettede hele byen sig mod Reichssportfeld og dermed også mod Langemarckshallen og klokketårnet.⁶⁹

Olympia Stadion

Udkastet til stadion stammer fra Werner Mach, men blev, frem for alt efter ønske fra Hitler, ændret flere gange: På stadion blandedes betoning af germanskhed med genklang af græsk antik. Overskriften var: kraftfuld og monumental. Søjlerne blev for hvert planlægningsskridt mægtigere, og stålbetonen forsvandt bag en forklædning af muslingekalk. Naturstenen skulle symbolisere naturlighed og tilknytning til hjemmet, »tysk væsen« og forsvarsberedthed, søjlerne skulle minde om et græsk tempel. Mindelser om antikken blev også vækket af den offerskål, der – stående på en trefod – var centralt placeret ved maratonporten, og i hvilken den olympiske ild brændte.⁷⁰

Langemarckhallen og Olympiaklokken

Maratonporten åbner stadion mod vest og trækker således endepunktet for øst-vestaksen, klokketårnet og Langemarckhallen med ind i den arkitektoniske og symbolske konstruktion af stadion. Ideen til og konceptet for »Æreshallen« tilskriver Volker Kluge Carl Diem, som med hallen ville opføre en »nationalhelligdom«.⁷¹ Ifølge March skulle konkurrencerne, legene og øvelserne ved Rigsakademiet og indmarcherne på Majpladsen i fremtiden »finde sted for åsynet af de unge tyskere, som i 1914 var gået syngende i døden for Tyskland«.⁷²

Langemarck er en myte, som omskabte en militær katastrofe til et virkningsfuldt erindringssted. Angrebet på et højdedrag under 1. verdenskrig i nærheden af Langemarck kostede 2.000 – og det samlede angreb 80.000 – soldater livet. Der var tale om unge dårligt uddannede soldater stort set uden ledelse og frivillige, primært skoleelever og studenter. Denne fiasko og samlet set hele den mislykkede tyske offensiv i november 1914 blev omdefinert til et tegn på tysk heroisme og til en lovprisning af offerdøden, som skulle lægge slør over krigens frygtelige sandheder, glorificere de tyske soldater og styrke tyskerens medtagne selvværdsfølelse.

Den symbolske forbindelse mellem bygningsværket og Langemarckmyten blev fremstillet på mange måder: Den mægtige hal med stålbetonsøjler beklædt med uforarbejdet sten ligner et tempel. Søjlerne blev smykket af 76 faner fra de regiment, der deltog i slaget ved Langemarck, og på væggene hang våbenskjold med divisionernes navne. I hallens gulv blev der indlagt jord fra soldaterkirkegården i Langemarck. På væggene står skrevet vers af Friedrich Hölderlin og Walter Flex, som forherliger døden for fædrelandet.⁷³

Over Langemarckhallen rejser sig et tårn med en klokke, som bærer indskriften: »Ich rufe die Jugend der Welt« (»Jeg påkalder verdens ungdom«). Det samlede bygningskompleks skulle som ethvert erindringssted ikke kun skabe national identitet via den ærværdige fortid, men også signalere en forpligtelse for fremtiden. Da klokken, der var skænket af Bochumer Verein für Gussstahlproduktion, ankom til Berlin, sagde von Tschammer und Osten således i sin tale: »Den vil være en evig påmindelse om vores heltes offerdød og om forpligtelsen for alle dem, der overlevende p.g.a. de faldnes offer ...« Stålklok-

kens klang var for Tschammer »en dåbski-men for vore evigt unge, stålsatte folkekraft«.⁷⁴

Klokken, et nyt symbolsk element i den olympiske historie, havde en stor og flertydig betydning i helheden af olympiske tegn og signaler.⁷⁵ På den ene side af klokken er Brandenburger Tor afbildet, på den anden side rigsørnene med de olympiske ringe i sine kløer, hvilket let lader sig dechiffrere som rigets udnyttelse af legene. Formen og indskriften: »Jeg påkalder verdens ungdom« skulle minde om »Schillerklokken« i Schaffhausen fra år 1496, som har inspireret Schiller til værket, *Lied von der Glocke*. Klokken vakte religiøse associationer og forstærkede dermed legenes kultiske karakter, som var blevet betonet af Coubertin og hans tilhængere. Den skulle dog ikke vække ungdommen til bøn, men til erindring om Langemarck og dermed til døden for fædrelandet.

Myten om heltedøden blev også præsenteret i festspillet *Olympische Jugend* (»Olympisk Ungdom«), som Carl Diem leverede udkastet til, og som havde uropførelse om aftenen på åbningsdagen. I fire scener fremstilledes menneskelivets forløb: barnlig leg, pigernes ynde, ynglinge i leg og alvor, heltkamp og dødsklage. Festspillet's højdepunkt var, da to ynglinge døde i kamp med hinanden. I forvejen havde taleren deklameret: »Allen Spiels, heilger Sinn: Vaterlandes Hochgewinn, Vaterlandes höchst Gebot in der Not: Opfertod!«, (»Den hellige mening med al leg: fædrelandets højeste gevinst, fædrelandets højeste bud i nøden: offerdød!«) Spillet er ikke kun en forherligelse af kamp og død, men også en iscenesættelse af kønsforskellene med kontrære og komplementære roller for piger og drenge, mænd og kvinder.⁷⁶

Andre erindringssteder

Andre mosaikker af iscenesættelse af kollektive erindringer er Dietrich-Eckart-scenen, en friluftsscene i stil med et græsk teater, Majpladsen, en indmarchsplads til massebekendtgørelser for op til 250.000 mennesker, udkigstårnene, der er opkaldt efter de tyske stammer, og som prægede panoramaet og skulle give indtryk af en fæstning, ligesom den 200 år gamle »Podbielski-eg«, der både tjente som symbol på den tyske styrke og som pendant til det hellige oliventræ ved indgangen til Zeus-templet i Olympia. Søjlerne, som de tyske olympiske vindere blev forevigt på, blev opført på Hitlers initiativ og giver mindelser om den yngste fortid. Særligt heftigt di-

Hundredetusinde tilskuere var daglig på stadion.

skuteredes betydningen og vurderingen af skulpturudsmykningen. Størstedelen af skulpturerne udstråler neoklassicisme og minder om antikke forbilleder.⁷⁷ De tjener til glorificering af maskulinitet og heroisme.

Jeg kan ikke her komme nærmere ind på andre anlæg som ridestadion, hockeybanerne, svømmestadion og tennisstadion samt sportsforums bygninger, der er opført i 20'erne og første halvdel af 30'erne. Jeg kan også kun henvise til iscenesættelsen af byen, frem for alt udsmykningen af »via triumphalis«, gaden mellem rådhuset i øst og Olympiastadion i vest. Med denne blev hele byen bundet ind i den olympiske begivenhed.

Legene i 1936 som Gesamtkunstwerk

Alt i alt var Legene i 1936 et »Gesamtkunstwerk« og en symbolkonstruktion, som benyttede sig af forskellige kilder, men smeltede sammen til en ny enhed, til en ny symbolsk konfiguration. Det, der blev præsenteret, var en blanding af germanske og antikke traditioner, en collage, der gav nazisterne løfter om tradition og legitimitet, kultisk ophøjelse og transcendens, og som desuden bidrog til den ubrudte højagtelse af den græske klassik i ind- og udland. De kollektive erindringer var møntet på det Tyske Rige som fortsættelse af og højdepunkt for en glørværdig forestillet historie. Den brudløse kontinuitet fra antikken til nutiden bliver i øvrigt også besunget i Leni Riefenstahls Olympiafilm »Fest der Völker« (»Folkenes Fest«). Med sin iscenesættelse af de antikke myter, bygningsværker, kunstværker og kroppe overførte hun olympiaarkitekturen til filmmediet.⁷⁸

Budskabet om styrke og overlegenhed,

ophøjelsen og den kultiske fremhævelse af nationalisme og nazisme og myten om offerdøden henvendte sig ikke kun til udlandet, men i særdeleshed til tyskerne, som blev præsenteret for og afkrævet enhed, fællesskab og ubetinget troskab. Nazisternes erindringsarbejde tilfredsstillende dermed tyskernes kollektive krav om mening, orden, oprejsning og selvbekræftelse, som var blevet stadig større efter den tabte krig og Weimarrepublikkens kriser.

Det er lykkedes for nazisterne at forbinde Reichssportfelds mytiske topologi med en høj funktionalitet og at lægge et tykt symbolsk netværk ned over sportsanlæggene, hvorved græske og germanske reminiscenser, middelalder og første verdenskrig blev forbundet med hinanden. Samtidig var De Olympiske Lege i 1936 imidlertid også en iscenesættelse af kønsforskelle og heroisk maskulinitet.

Alkemeyer fortolker De Olympiske Lege i 1936 som symbolsk offerhandling, som en gentagelse af antikkens ver sacrum, hvor en alderskohorte blev indviet og ofret til guderne. For ham forbindes associationer om ild og offer og dermed også om antikke gudsofre og moderne offerdød med den olympiske flamme på baggrund af klokketårnet. Da tegn og symboler er fler- eller mangetydige, betvivler jeg ikke, at man kan aflæse døds-kult og krigsforherligelse ud af disse og andre iscenesættelser. Dette betyder imidlertid ikke, at dette bud-

skab stod erindringspolitisk i centrum og/eller generelt blev forstået, som Alkemeyer gør det. Tager man denne idé om erindringssteder med i betragtning, så drejer det sig ikke blot om konstruktionen, men også om receptionen af den kollektive symbolik. Og at tilskuere og deltagere ikke, eller i det mindste ikke kun, har set og fortolket legene som en iscenesættelse af en offerhandling, kan ikke blot ses i interviews med samtidige vidner, men også i talrige reportager og beretninger fra legene.⁷⁹ Alkemeyer henviser selv til flertydigheden, den dobbelte læsemulighed af symboler og ritualer.

Alkemeyer har dog ret i, at nazisterne skabte »en associativ forbindelse mellem moderne teknologi, fremtidsutopi og reaktionær vision, mellem teknikbegejstring og mytologi, mellem instrumental fornuft og anticivilisatorisk affekt, mellem dynamisk aktivisme og skæret af ro og varighed«⁸⁰. Iscenesættelsen i 1936 tog adskillige elementer op fra og gjorde brug af erindringssteder, som var udbredte og virksomme fra det 19. århundrede, og som i 1936 smeltede sammen til nye kombinationer. Denne ideologiblanding rummede et udvidelsespotentiale og kunne bl.a. også integrere olympiske erindringssteder. Netop dette gjorde den kollektive symbolik i 1936 så virkningsfuld og farlig.

(Oversat af Alexandra Holting).

Noter

1. Se Assmann, A. og Harth, D (1991); Francois, E. (1996); se også Francois, E., Siegrist, H og Vogel, J. (1995) samt Francois, E. og Schulzes, H. (2001) om tyske erindringssteder.
2. Francois, E. og Schulze, H. (1991), p. 1.
3. Reichel, P. (1996), p. 107.
4. Reichel, P. (1996), p. 107.
5. Assmann, A. (1996), p. 19.
6. Nora, P. (1995), p. 86.
7. Se Langewiesche, D. (1995) samt Francois, E., Siegrist, H. og Vogel, J. (1995).
8. Jeg forstår her sport som »moderne sport«, dvs. med udgangspunkt i engelsk-amerikansk sport, hvor der lægges vægt på formel chancelighed, konkurrence, kamp og forbedring af rekorder
9. Francois, E. og Schulze, H. (1999), p. 2.

10. Francois, E., Siegrist, H. og Vogel, J. (1995), p. 15.
11. Francois, E. og Schulze, H. (1999), p. 2.
12. Assmann, A. (1996), p. 20
13. Assmann, A. (1998), pp. 380 ff.
14. Conzen, K. (1989); Sollors, W. (1989).
15. Hobsbawm, E. og Ranger, T. (1997).
16. Hardtwig, W. (1996) s. 102
17. Om kollektiv symbolik, se bl.a. Link, J. (1982) samt Gerhard, U. og Link, J. (1991).
18. Hoffmann, S.-L. (1995, p. 111) forstår national myte som »erindringen om en begivenhed i fortiden ..., som gennem denne erindring sprogligt, men også billedligt og rituelt, bliver gjort tilgængelig og tydet nationalt. Myter handler som bekendt om oprindelse, men udspringer af historiske overgange, de tildeler en begivenhed og de dermed forbundne nye erfaringer politisk mening.« Hoffmann henviser desuden til betydningen af emotionelle bindinger til nationale myter. Sammenlign også med konstruktionen af biografier, Pfister, G. (2003).
19. Francois, E., Siegrist, H. og Vogel, J. (1995), p. 24.
20. Francois, E., Siegrist, E. og Vogel, J. (1995), p. 26.
21. MacAloon, J. J. (1984).
22. Rühl, J. (1997). Her findes supplerende litteratur til de såkaldte pseudo Olympiske Lege.
23. Mandell, R. D. (1976), Rühl, J. (1997), Morbach, A. (1998).
24. Se Pfister, G. (2003).
25. Hans engagement havde med sikkerhed at gøre med hans anstrengelser for at få Frankrig på rette vej og med den Verdensudstilling, der var planlagt til at finde sted i Paris i 1900. Se MacAloon (1981/2001), som har rekonstrueret den olympiske bevægelses opståen ud fra Coubertins perspektiv. MacAloons værk fra 1981 er stadig uomgængeligt. Om Legene i 1896 se bl.a. Coubertin (1909); genoptrykt i IOC (2000), pp. 348 f.; se også Mandell, R. D. (1976); Lennartz, K. og Teutenberg, W. (1986), MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 243.
26. Se bl.a. MacAloon, J. J. (1981/2001), pp. 164ff
27. Se Morbachs, A. (1998) biografi.
28. Georgiadis, K. 1996, p. 81; se også Mandell, R. D. (1976).
29. Morbach, A. (1998), p. 89.
30. Morbach, A. (1998), p. 104.
31. Morbach, A. (1998), p. 160. Jeg kan ikke her komme ind på spørgsmålet om, hvem der først fik ideen til at gennemføre Legene i Athen, se MacAloon, J. J. (1981/2001), Morbach, A. (1998).
32. Om diskussionerne om de olympiske lege i Grækenland, se MacAloon, J. J. (1981/2001), pp. 179ff.
33. De Olympiske Leges udbredelse i Grækenland beskrives indgående af (1998) og MacAloon, J. J. (1981/2001).
34. Om aktiviteter og festligheder i byen, se MacAloon, J. J. (1981/2001), 224. I den udsmykkede by dukkede igen og igen årstallene 776 BC og 1896 AD op.
35. Citeret i MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 185.
36. Coubertin, P. de. (1909); genoptrykt i IOC (2000), p. 150. MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 243.
37. Schmidt, T. (1994).
38. Se også Mandell, R. D. (1976), p. 115.
39. MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 210.
40. Young, D. C. (1996), p. 145; se også MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 214.
41. Schlüssel (2001)
42. Om det følgende, se MacAloon, J. J. (1981/2001), pp. 225 ff.
43. Bl.a. Mandell, R. D. (1976), p. 97.
44. The invention of tradition, af Hobsbawm, E. (2000).
45. Cierpinski, W. (1987), p. 12.
46. De Lange, P. (1998).
47. Om historier og myter omkring maratonløbet og om Spiridon Louis, se MacAloon, J. J. (1981/2001), Mandell, R. D. (1976); se også Cierpinski, W. (1987).
48. MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 225.
49. Se bl.a. MacAloon, J. J. (1981/2001), pp. 217ff.
50. Se beretningen om 1896-legene og konkurrencen i diskoskast af Thomas Pelham Curtis, offentliggjort 24. juli 1924 i Technology Review: (<http://web.mit.edu/afs/athena.mit.edu/org/n/newsoffice/www/olymp/olympTR.html>).
51. Et erindringssted af en særlig beskaffenhed er Official Report of the Games of the I Olympiad, Athens, 1896, digital version. Allerede titlen *De Olympiske lege 776 f. K. – 1896 e. K.* viser hen imod den kontinuitet, som dannes gennem den udførlige beskrivelse af de antikke lege, men også gennem illustrationerne.
52. Coubertin, P. de. (1909); genoptrykt i IOC (2000), pp. 348 f. MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 243.
53. Om Coubertins marginalisering i løbet af legene, se MacAloon, J. J. (1981/2001).
54. Coubertin, P. de. (1909); genoptrykt i IOC (2000), pp. 359 f. MacAloon, J. J. (1981/2001), p. 243.
55. MacAloon, J. J. (1981/2001), pp. 267-268.
56. Reichssportfeld er det olympiske sportsanlæg i

- Berlin, der blev opført 1934-36, se især Schäche, W. og Szymanski, N. (2001).
57. Se Mandell, R. D. (1980); Bernett, H. (1986); Alkemeyer, T. (1994); Rürup, R. (1996). Se især Hoffmann, H. (1993), Kluge, V. (1999), Schäche, W. og Szymanski, N. (2001).
58. Disse lege blev aflyst pga. 1. verdenskrig; se Lenartz, K. (1976).; Kluge, V. (1999), pp. 8 ff.
59. Om modstanden mod legene, se bl.a. Alkemeyer, T. (1994), pp. 259 ff. og Rürup, R. (1996), pp. 52 ff.
60. Hitler havde allerede i 1932 signaleret over for det tyske IOC-medlem Karl Ritter von Halt, at legene ikke ville volde nazisterne nogen vanskeligheder (Kluge, V. 1999, p. 64).
61. Alkemeyer, T. (1994), p. 320.
62. Det nationalsocialistiske dagblad (o.a.)
63. Citeret fra Schmidt, Th. (1986), p. 250.
64. Se især Alkemeyer, T. (1994), p. 332, der henviser til talrige aspekter fra den underjordiske røpøst over den centrale resultattavle til trafikknudepunkter. Se også Hoffmann, H. (1993); Kluge, V. (1999).
65. Kluge, V. (1999), p. 66.
66. Sml. Hitlers udtalelse om, at arkitektur er »et ord af sten«, citeret i Alkemeyer, T. (1994), p. 336.
67. I dette bidrag kan jeg kun komme ind på erindringsstederne; andre aspekter af anlæggets arkitektur og udformning, fra de rumlige indretning af de enkelte bygninger til de monumentale bygningsværkers virkning må lades ude af betragtning.
68. March (1936), citeret i Alkemeyer, T. (1994), p. 353.
69. Anlægget minder også om Foro Mussolini i Rom, som siden 1928 er blevet bebygget med både en olympisk bygning og et parlamentsområde; se Verspohl, F.-J. (1988).
70. Schmidt, T. (1988).
71. Kluge, V. (1999), p. 140.
72. Citeret i Alkemeyer, T. (1994), p. 349.
73. »Lebe droben. Oh Vaterland, Und zähle nicht die Toten. Dir ist, Liebes, nicht einer zu viel gefallen« (Friedrich Hölderlin) (Leve deroppe. Oh fædreland, Og tæl ikke de døde. For dig, kære, er ikke en for mange faldet) og »Ihr heiligen grauen Reihen Geht unter den Wollen des Ruhms Und tragt die blutigen Weihnen Des himmlischen Königtums« (Walter Flex) (I hellige grå rækker går under berømmelsens skyer og bærer de blodige tegn på indvielsen til det himmelske kongerige.)
74. Alkemeyer, T (1988), p. 113; Kluge, V. (1999), p. 84.
75. Den blev allerede i midten af (1933 officielt »lago« for legene i Berlin og vækkede ønsket om en »rigtig« klokke, hvis placering først blev fastlagt senere. Jeg kan ikke her gå ind på de scenesættelser, der var forbundet med klokken, f.eks. transporten til og modtagelsen i Berlin.
76. Alkemeyer, T. (1994), pp. 427 ff.
77. Se Wolbert, K. (1982); Hoffmann, H. (1993). Jeg kan ikke her komme ind på udvalget af kunstnere og kunstværker og disses udsagn.
78. Se, bl.a., Hoffmann, H. (1993), pp. 95 ff.
79. Se bl.a. Debusmann, Ch. og Wippermann, W. (1988); se også Rürup, R. (1996).
80. Alkemeyer, T (1994), p. 365.

Litteraturliste

- Alkemeyer T. et al. (red.) *Olympia – Berlin, Gewalt und Mythos in den Olympischen Spielen von Berlin 1936. Wissenschaftliches Symposium in Berlin vom 16. bis 18. Oktober 1986* (Berlin, 1988).
- Alkemeyer T.: *Körper, Kult und Politik. Von der »Muskelreligion« Pierre de Coubertins zur Inszenierung der Macht in den Olympischen Spielen von 1936* (Diss. Berlin 1994).
- Alkemeyer T. *Opfer und Gewalt im Ritual der Olympischen Spiele 1936*. I: Alkemeyer, T. et al. (red.) *Olympia – Berlin, Gewalt und Mythos in den Olympischen Spielen von Berlin 1936. Wissenschaftliches Symposium in Berlin vom 16. bis 18. Oktober 1986*, pp. 111-131 (Berlin, 1988).
- Anderson B. *Die Erfindung der Nation* (Frankfurt, 1987).
- Assmann A. *Die Gleichzeitigkeit des Ungleichzeitigen. Nationale Diskurse zwischen Ethnisierung und Universalisierung*. I: Bielefeld, U. og Engel, G. (red.) *Bilder der Nation*, pp. 379-401 (Hamburg, 1998).
- Assmann A. *Im Zwischenraum zwischen Geschichte und Gedächtnis*. I: Francois, E. (red.) *Lieux de Mémoire. Erinnerungsorte*, pp. 19-29 (Berlin, 1996).
- Assmann A. *Zur Metaphorik der Erinnerung*. I: Assmann, A. og Harth, D. (red.) *Mnemosyne. Formen und Funktionen der kulturellen Erinnerung*, pp. 15-36 (Frankfurt, 1991).

- Assmann A. og Harth D. (red.) *Mnemosyne. Formen und Funktionen der kulturellen Erinnerung* (Frankfurt, 1991).
- Bernett H. *Symbolik und Zeremoniell der XI. Olympischen Spiele 1936*. Sportwissenschaft 1986-(4), pp. 357-397.
- Booth D. *The Linguistic Turn in Sport History: Discourses, Texts, and Narratives* (Paper fra the Thirtieth Annual Convention of NASSH, French Lick / Indiana, 2002) (ikke publiceret).
- Cierpinski W. og Kluge V. *Meilenweit bis Marathon* (Berlin, 1987).
- Conzen K. *Ethnicity as Festive Culture*. I: Sollors, W. (red.) *The Invention of Ethnicity*, pp. 48-65 (Oxford, 1989).
- Coubertin P. de *Olympism. Selected Writings* (Lausanne, 2000).
- De Lange P. *The Games Cities Play*. Monument Park (South Africa, 1998).
- Debusmann Ch. og Wippermann W. *Das »Fest der Völker« und der Alltag der Berliner*. I: Alkemeyer, T. et al. (red.) *Olympia – Berlin, Gewalt und Mythos in den Olympischen Spielen von Berlin 1936*. Wissenschaftliches Symposium in Berlin vom 16. bis 18. Oktober 1986, pp. 206-229 (Berlin, 1988).
- Diem C. (red.) *Ewiges Olympia. Eine Quellensammlung antiker und moderner Texte* (Kastellaun, 1971).
- Diem C. *Olympische Flamme – das Buch vom Sport. Bd. 1: Sinn* (Berlin, 1942).
- Dokumente zur Frühgeschichte der Olympischen Spiele* (Köln, 1970).
- Francois E. (red.) *Lieux de Mémoire. Erinnerungsorte* (Berlin, 1996).
- Francois E. og Schulze H.: *Worum geht es bei den »Deutschen Erinnerungs-Orten«* (Berlin, 1999) (ikke publiceret).
- Francois E. og Schulze H. (red.) *Deutsche Erinnerungsorte, Bd. 2-3* (München, 2001).
- Francois E., Siegrist H. og Vogel J. (red.) *Nation und Emotion: Deutschland und Frankreich im Vergleich, 19. und 20. Jahrhundert* (Göttingen, 1995).
- Georgiadis K. *Olympic ceremonies in the Athens Games of 1896 and 1906*. I: Moragas, M. de, MacAlon, J. J. og Lliné, M. (red.) *Olympic Ceremonies. Historical Continuity and Cultural Exchange*, pp. 81-92 (Lausanne, 1996).
- Gerhard U. og Link J. *Zum Anteil der Kollektivsymbolik an den Nationalstereotypen*. I: Link, J. og Wülfing, W. (red.) *Nationale Mythen und Symbole in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Strukturen und Funktionen von Konzepten nationaler Identität*, pp. 17-42 (Stuttgart, 1991).
- Hardtwig W. *Nationalismus – Regionalismus – Lokalismus*. I: Francois, E. (red.) *Lieux de Mémoire. Erinnerungsorte*, pp. 97-105 (Berlin, 1996).
- Hobsbawm E. og Ranger T. (red.) *The Invention of Tradition* (Cambridge, 2000).
- Hoffmann H. *Mythos Olympia. Autonomie und Unterwerfung von Sport und Kultur* (Berlin, 1993).
- Hoffmann S.-L. *Mythos und Geschichte. Leipziger Gedenkfeiern der Völkerschlacht im 19. und frühen 20. Jahrhundert*. I: Francois, E., Siegrist, H. og Vogel, J. (red.) *Nation und Emotion: Deutschland und Frankreich im Vergleich, 19. und 20. Jahrhundert*, pp. 111-133 (Göttingen, 1995).
- Iggers G. *The Uses and Misuses of History and the Responsibility of the Historians*. I: Jolstadt A. og Lunde, M. (red.) *Proceedings. Actes. 19th International Congress of Historical Sciences*. University of Oslo, pp. 83-92 (Oslo, 2000).
- Knecht W. P. *100 Jahre Olympische Spiele der Neuzeit: 1896-1996* (München, 1997).
- Kluge V. (red.) *1896 Athen. Die Bilder der 1. Olympiade* (Berlin, 1996).
- Kluge V. *Olympiastadion Berlin. Steine beginnen zu reden* (Berlin, 1999).
- Kocka J. og Nipperdey Th. (red.) *Theorie und Erzählung in der Geschichte* (München, 1979).
- Kryger Pedersen I. *Den olympiske sport er ikke blot et spejl af samfundet*. Idrætshistorisk Årbog 2000, pp. 103-121.
- Langewiesche D. *Nation, Nationalismus, Nationalstaats: Forschungsstand und Forschungsperspektiven*. I: *Neue Politische Literatur* 40, 1995, pp. 190-236.
- Leckie Schlüssel E. A. *Zur Rolle der Musik bei den Eröffnungs- und Schlussfeiern der Olympischen Spiele von 1896 bis 1972 (Dissertation)* (Köln, 2001).
- Lennartz K. (red.) *Die Olympischen Spiele 1896 in Athen. Erläuterungen zum Neudruck des Offiziellen Berichtes* (Kassel, 1996).
- Lennartz K. *Die VI. Olympischen Spiele Berlin 1916* (Köln, 1976).
- Lennartz K. *Geschichte des Deutschen Reichsausschusses für Olympische Spiele. Heft 1: Die Beteiligung Deutschlands an den Olympischen Spielen 1896 in Athen* (Bonn, 1981).
- Lennartz K. og Teutenberg, W.: *Die Olympischen Spiele 1896 in Athen* (Kassel, 1996).
- Link J.: *kollektivsymbole und mediendiskurse. zur frage wie subjektive aufrüstung funktioniert*. *Kulturrevolution 1982-(1)*, pp. 6-21
- Lorenz C. *Konstruktion der Vergangenheit. Eine Einführung in die Geschichtstheorie* (Köln, 1997).

- MacAloon J. J. (red.) *Rite, Drama, Festival, Spectacle. Rehearsals Toward a Theory of Cultural Performance* (Philadelphia, 1984).
- Mandell R. D. *Die ersten Olympischen Spiele der Neuzeit* (Kastellaun, 1976).
- Mandell R. *Hitlers Olympiade – Berlin 1936* (München, 1980).
- Martin D. E. og Gynn R. W. H. *The Olympic Marathon* (Champaign, IL, 2000).
- Martins E. *Memory and Identity*. I: Jolstadt, A. og Lunde, M. (red.), *Proceedings. Actes. 19th International Congress of Historical Sciences*. University of Oslo, pp. 131-134 (Oslo, 2000).
- Morbach A. *Dimitrios Vikélas – Patriotischer Literat und Kosmopolit. Leben und Wirken des ersten Präsidenten des Internationalen Olympischen Komitees* (Würzburg, 1998).
- Müller N. *Von Paris bis Baden-Baden. Die Olympischen Kongresse 1894-1981 (2. udg.)* (Niedernhausen, 1983).
- Niederreiter F. *Die Entwicklung des Zeremoniells der Eröffnungsfeiern der Olympischen Spiele 1948-1996 (Diplomarbeit)* (Köln, 1999).
- Nora P. *Das Abenteuer der Lieux de Mémoire*. I: Francois, E., Siegrist, H. og Vogel, J. (red.) *Nation and Emotion: Deutschland und Frankreich im vergleich, 19. und 20. Jahrhundert*, pp 83-93 (Göttingen, 1995).
- Nora P. *Les Lieux de mémoire (seven volumes)* (Paris, 1984-1992).
- Pfister G. *Cultural Confrontations: German Turnen, Swedish Gymnastics and English Sport – European Diversity in Physical Activities from a Historical Perspective*. *Culture, Sport, Society* 2003-(1), pp. 61-91.
- Pfister G. *We Love Them and We Hate Them ... On the emotional involvement and other Challenges during Biographical Research* (Paper fra seminaret »Biographies in Sport«, Århus 2001) (accepteret/ikke publiceret).
- Reichel P.: *Denkmal und Gedenkmal ein kommunikativer Gedächtnisort*. I: Francois, E. (red.): *Lieux de Mémoire. Erinnerungsorte*, pp. 105-119 (Berlin, 1996).
- Rühl J. K. *The Olympian Games at Athens in the Year 1877: A Unique Effort of British Naval Officers*. *The Sports Historian*, 1997-(1), pp. 41-51.
- Rürup R. (red.) *Die Olympischen Spiele und der Nationalsozialismus* (Berlin, 1996).
- Schäche W. og Szymanski N. *Das Reichssportfeld. Architektur im Spannungsfeld von Sport und Macht* (Berlin, 2001).
- Schmidt T. *Olympische Stadien von 1896 bis 1988* (Berlin, 1994).
- Schmidt Th. *Skizze zur Entstehungsgeschichte des ehemaligen Reichssportfeldes*. I: Alkemeyer, T. et al. (red.) *Olympia – Berlin, Gewalt und Mythos in den Olympischen Spielen von Berlin 1936*. Wissenschaftliches Symposium in Berlin vom 16. bis 18. Oktober 1986, pp. 245-266 (Berlin, 1988).
- Sollors W. (red.) *The Invention of Ethnicity* (Oxford, 1989).
- Verspohl F.- J. *Faszination und Gewalt faschistischer Amphitheater und des Berliner Reichssportfeldes*. I: Alkemeyer, T. et al. (red.) *Olympia – Berlin, Gewalt und Mythos in den Olympischen Spielen von Berlin 1936*. Wissenschaftliches Symposium in Berlin vom 16. bis 18. Oktober 1986, 27-55 (Berlin, 1988).
- Wolbert K. *Die Nackten und die Toten des »Dritten Reiches«* (Giessen, 1982).
- Young D. C. *The Modern Olympics. A Struggle for Revival* (Baltimore, 1996).